

Vildsvin

© Erik R. Lindström, Örnbo viltfakta 2007

De första svinen som räknas till släktet *Sus* uppträdde för mer än 12 miljoner år sedan. Men i Skandinavien har alla spår efter dessa tidiga djur hyvlats bort av inlandsisarna som kommit och gått under de senaste två årmiljonerna. De tidigaste fynden av vildsvin här kommer från mitten av preboreal tid för ca 11.000¹ år sedan, d.v.s. efter den senaste nedisningen. När tall och hassel började bilda skogar i Danmark och Sydsverige följde även många skogslevande djurarter med, bland dem både vildsvin och kronhjort.

Människan kom hit vid samma tid, och redan på de tidigaste boplatserna finner man rester efter vildsvinsjakt. Sammansättningen av fynden från olika platser tyder på att man använt sig av två olika jaktstrategier: dels en som riktade sig direkt mot vuxna djur, speciellt vuxna suggor, dels en mer allmän där ungdjuren dominerar bland bytesresterna. Den senare kan ha motsvarat jakt med drevkedja. Ur fyndmaterialet går det också att utläsa vid vilken årstid jakten bedrevs. Främst har man jagat vildsvin under sommar och höst, till skillnad från t.ex. jakten på kronhjort som bedrevs senare på året.

Orsaken till att man jagade vildsvin var givetvis främst att man ville åt fläsket. Speciellt här i norr kan en fett- och därmed energirik diet ha varit eftersträvad. Säljar med sina tjocka fettlager var också viktiga jaktbyten. Men det finns ett stort problem med fläsk som föda. Vildsvin är inte renodlade växtätare. Deras diet är mycket varierad och innefattar bl.a. kött av olika slag, även i form av as, kanske av rovdjur. Det kan t.ex. ibland slinka ned någon råtta, en annan "allätare". Den vägen kan vildsvinet få i sig trikiner: inälvsmaskar som cirkulerar mellan djur som äter andra djur. När infekterat kött (födodjurets muskler) kommer ned i magens sura miljö frigörs trikinlarverna, som suttit inkapslade i musklerna/köttet, och utvecklas till vuxna maskar. Dessa förökar sig i värdjurets tarmsystem och ger upphov till ett stort antal larver, som i sin tur vandrar ut i muskulaturen för att kapslas in. Men innan dess har de kunnat orsaka stor skada med sina vandringar.

Människor som äter infekterat fläsk är lika utsatta som andra djur. I sydliga länder finns ett spritt tabu mot fläsk som mat. Det kan möjligen ha sitt ursprung i att man noterat trikinangrepp och tolkat dem som gudastraff. Man måste i så fall undra om Nordens befolk-

¹ Här handlar det om verkliga år, inte s.k. C¹⁴-år. De senare måste justeras för att den verkliga ålderns skall kunna anges. Vid en verklig ålder om 10.000 år ger C¹⁴-beräkningarna en underskattning om ca 1.000 år.

ning varit förskonade från trikiner av någon anledning. Här har fläsk alltid varit en populär föda. Kanske tillagade man maten i gryta eller kokgrop i stället för att halstra den över öppen eld? Vid kokning är det lättare att få köttet genomvarmt, och trikiner dör vid en temperatur om 60 - 70° C. Trikiner i sig råder det ingen brist på. Till exempel bär en fjärdedel av alla nordiska rödrävar på dem.

En helt annan orsak till intresset för svinjakt kan ha varit den status som följde med framgångsrik jakt. Man skall överhuvud taget inte undervädera de sociala drivkrafterna för jakt i olika former. Ofta ger insamlande av vegetabilier och fiske betydligt större utbyte i form av föda och borde därför vara prioriterat. Likafullt har speciellt män envisats med att ägna sig åt jakt. Vildsvin skall under medeltiden ha räknats till den kategori som kallades svartvilt. Där återfanns även björn, visent och urox: alla arter som i kraft av storlek, styrka och/eller farliga vapen gärna sätter sig till motvärn vid ett angrepp. Det gör (i uroxens fall: gjorde) dem farliga att ge sig i kast med; i synnerhet som man angrep dem med blanka vapen. Vildsvinsgaltarnas betar har i många kulturer haft stort symbolvärde, så även i nordiska kulturer. Än idag visar jägaren upp betarna av fällda galtar med stolthet, även om de numera sitter på hans vägg i stället för omkring hans hals.

Övergången till yngre stenålder markeras av att människan blev mer bofast och började odla grödor samt hålla boskap. I våra trakter skedde detta för ca 6.000 år sedan. Redan tidigare hade man hållit hundar som husdjur för jakt och vakthållning. Vildsvinet var ett av de första djuren som tämjdes för att ge mat. Man kan lätt föreställa sig att vildsvinen drogs till människans avskrädeshögar i utkanten av bosättningarna. Steget från att försöka nedlägga dem där till att ta hand om kultringar att föda upp var antagligen inte så långt. Man kan undra var detta skedde. DNA-analyser visar ofta att dagens tamdjur kan leda sitt ursprung till ett fåtal vilda djur som tämjts i något speciellt område vid viss tidpunkt. Det gäller inte grisar. I stället tycks vildsvin tagits om hand vid flera tillfällen och i olika områden. De västeuropeiska grisarna har sitt ursprung i Västeuropa, de indiska i Indien.

Alldeles i början av den yngre stenåldern minskar svinbenen på nordiska boplatser i storlek ju yngre boplatsen är; något som ofta händer då djurarter går från vilt tillstånd till att bli tama. Huruvida grisarna just här infördes söderifrån eller uppstod genom att man tämjde inhemska vildsvin är okänt; möjligen var det en kombination av båda delar.

Efter ett halvt årtusende uppträdde en kultur i Sverige som har kommit att kallas den gropkeramiska efter utseendet på det lergods man tillverkade. Gropkeramikerna tycks ha

varit specialiserade på svinskötsel. Men deras grisar var inte längre småväxta. Troligtvis höll man hjordar av svin som fick gå mer eller mindre fritt. I det vilda är det främst suggor och ungrisar från året och fjolåret som håller ihop i grupper. Galtarna är mer obundna. Man kan därför tänka sig att gropkeramikerna slaktade eller kastrerade unga hangrisar och lät suggorna para sig med vildströvande galtar. På så sätt behöll också jakten på galtarna sin karaktär av hjältedåd kan man tänka.

Genom att studera urvalet av benrester och deras placering på boplatserna kan man se skillnad mellan tamdjur och vilt. På så sätt har man funnit belägg för förekomst av såväl tamsvin som vildsvin långt fram i tiden. Ännu från medeltiden går det att urskilja ben funna i Västergötland, som uppvisar tydliga vildsvinsdrag. Så småningom tycks emellertid vildsvinet allt mer ha blandats upp med tamsvin och gått upp i dessa. Olaus Magnus hade t.ex. inte något av vikt att säga om vildsvinen i sin i övrigt tämligen väinformerade skrift "Historia om de nordiska folken" från 1555. Och på sin karta över Norden från 1539 (Carta Marina) placerade han vildsvinet i Balticum.

De sista uppgifterna om vildsvin som möjligen var av den gamla svenska stammen är från Öland på 1600-talet. Men man har viss anledning att se skeptiskt på dessa djurs "ursprunglighet". Det är välkänt att stora djurarter normalt löper större risk att dö ut på öar än på fastlandet. Till exempel försvann vildsvinet från Bornholm redan för ca 6.000 år sedan. Man kan visserligen anta att de öländska vildsvinen åtnjöt särskilt beskydd som kungliga jaktobjekt. Samtidigt är det i så fall heller ingen omöjlighet att den Kungliga jägeristaten bättrat på stammen med utländska djur. Omflyttningar av vilt har förekommit sedan länge. Till exempel planterade man ut kronhjort på Gotland på 1600-talet.

På kontinenten fanns (och finns) i alla fall vildsvinet kvar och vildsvinsjakten var sedan medeltiden högt skattad bland fint folk. Till dessa hörde Fredrik av Hessen, som blev svensk kung genom giftermål med Karl XII:s syster Ulrika Eleonora. Han lät återinplantera vildsvin på Öland 1723. Dessa ställde emellertid till stora problem för bönderna. Linné noterade på sin Öländska resa 1741 att: "... de såsom en plog marken uppgräva och i åkrarna sådan nedtrampa ... De paras ock under tiden med de gemena (*vanliga*) svinen, då avelen härav bliver mer vild." År 1752 beslutade man att vildsvinen skulle utrotas. Det dröjde dock ända till 1768 innan detta hade lyckats.

Å andra sidan har hägnade vildsvin förekommit i Sverige vid ett flertal tillfällen därefter. Och hägnade vildsvin har en tendens att rymma. Rymlingar från ett hägn i Skåne etablerade sig på Linderödsåsen under några år på 1940-talet. De ställde till stora skador på po-

tatis och rotfrukter, innan man lyckades utrota dem. (Samtidigt gjordes stora ansträngningar från myndigheterna för att också utrota tamgrisar av den gamla nordiska "skogsgrisrasen". De passade inte in i tidens norm. Även här hade Linderödsåsen en speciell betydelse då ursprungliga drag överlevde i just Linderödsgrisen som är fläckig och mer kompakt byggd än dagens fyrbenta kotletrad till normalgris.)

Intresset för vilthägn har emellertid bara ökat med ytterligare rymningar som följd. Nu står vi inför en situation där det tycks omöjligt att åter bli av med vildsvinen. Att åtminstone försöka hålla ned antalet, så att skadorna på jordbruket inte blir alltför omfattande, är kanske en av svenska jägares största utmaningar idag. Någon risk för att vildsvinsgaltar skall gå in i moderna svinstallar för att para sig med suggorna där torde dock inte finnas.